

УДК 342.55
DOI <https://doi.org/10.32837/chern.v0i3.235>

О. А. Гуцуляк
ад'юнкта кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
факультету № 3
Інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Львівського державного університету внутрішніх справ
orcid.org/0000-0002-7453-2558

ЩОДО ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ БЕЗПЕКИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

У статті автор зазначає, що триваюча в Україні адміністративна реформа звертає увагу на все нові правотворчі та правозастосовні виклики, котрі привертають увагу правників та науковців. Широкий спектр невизначених питань гальмує ефективність реформи, сприяє недосконалості забезпечення прав та свобод громадян. Одним із ключових аспектів, на котрому акцентується увага, є понятійний апарат, котрий повинен визначати зміст окремих адміністративно-правових інститутів, їх дієвість, вектор розвитку тощо. Гносеологічний та правовий зміст поняття безпеки територіальної громади є одним із них.

Проаналізовано ступінь дослідження питання територіальної організації влади, формування ефективного місцевого самоврядування та статусу територіальних громад в Україні в роботах таких вітчизняних учених: М. Баймуратова, О. Батанова, І. Дробота, В. Кампо, А. Коваленка, В. Куйбіди, В. Мамонової, О. Мороза, М. Орзіха, М. Пухтинського, О. Сушинського та зроблено висновок, що в адміністративно-правовій науковій літературі бракує теоретичних розробок тлумачення питання безпеки територіальної громади, що у свою чергу є передумовою створення прогалин у правозастосовній практиці та неефективному забезпеченні конституційних прав і свобод громадян.

У статті досліджено зміст поняття безпеки територіальної громади через призму ключових понять його формування – поняття безпеки та поняття територіальної громади. Надано авторське визначення поняття безпеки як філософсько-правового явища, а також поняття територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування з особливими ознаками, функціями та метою утворення. На основі аналізу нормативних документів, міжнародних стандартів та наукових досліджень вітчизняних науковців визначено зміст цих понять, а також надано авторське бачення спеціального поняття «безпека територіальної громади». Сформовано висновок, що дана проблема потребує ґрунтовного подальшого вивчення з формуванням комплексного правового та теоретичного підґрунтя для її врегулювання.

Ключові слова: безпека, територіальна громада, забезпечення організації територіальної безпеки громади.

Hutsuliak O. A. ON THE NATURE OF SECURITY OF THE TERRITORIAL COMMUNITY CONCEPT

The article states that the ongoing administrative reform in Ukraine focuses on all the new law-making and law-enforcement challenges, which require the attention of both legal scholars and researchers. A wide range of vague issues hinders the effectiveness of the reform and causes shortcomings in ensuring the rights and freedoms of the citizens. One of the key aspects, highlighted in the paper, is the conceptual framework, which should define the nature of certain administrative and legal institutions, their effectiveness, the course of development, and other such issues. The epistemological and legal nature of the concept of territorial community security is one of them.

The issues of the organisation of power on the territory, the formation of an effective local government, and the status of territorial communities in Ukraine are analysed on the basis of the works of such Ukrainian scholars as: M. Baimuratov, O. Batanov, I. Drobot, V. Kampo, A. Kovalenko, V. Kuybida, V. Mamonova, O. Moroz, M. Orzikh, M. Pukhtynskyi, O. Sushynskyi. Following this, it is concluded that the administrative and legal scientific literature lacks theoretical developments in the interpretation of the issue of security of the territorial community, which can lead to the occurrence of gaps in law enforcement practice and to an ineffective guarantee of the constitutional rights and freedoms of the citizens.

The article examines the nature of the concept of security of the territorial community in the context of the key concepts of its formation, such as the concept of security and the concept of territorial community. The author defines the concept of security as a philosophical and legal phenomenon, and the concept of the territorial community as a primary subject of local self-government with special features, functions and purpose of its formation. Based on the analysis of normative documents, international standards and scientific works of the Ukrainian scholars, the author specifies the scope of these concepts, as well as gives his own vision regarding the special concept of security of the territorial community. The conclusion is that this problem requires a thorough further study involving the development of a comprehensive legal and theoretical framework for its resolution.

Key words: security, territorial community, ensuring the arrangement of security of the territorial community.

Постановка проблеми. Аналізуючи наукові дослідження, в яких у тій чи іншій мірі висвітлюються питання безпеки територіальних громад, слід зазначити, що даною проблематикою науковці почали більш активно цікавитися з часу запровадження реформи децентралізації та прийняття у 2015 році Закону України «Про добровільне

об'єднання територіальних громад». Не дивно, що така цікавість до питання безпеки об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ) виникла з моменту активної фази реформування устрою органів місцевого самоврядування та наділення таких суб'єктів владними повноваженнями, котрі не були їм притаманні раніше. Саме нова

система управління на місцях, наділення новими функціями органів місцевого самоврядування, сучасні підходи до поняття безпеки на локальному (місцевому) рівні зумовлюють як науковий, так і прикладний інтерес до визначення поняття «безпека об'єднаної територіальної громади». Відсутність комплексного підходу до розуміння даного поняття унеможливорює ефективне нормативне визначення функцій, повноважень, завдань уповноважених органів щодо забезпечення безпеки територіальної громади як окремого елементу державного адміністративного устрою України та визначення правильної, ефективної, правозастосовчої практики щодо забезпечення безпеки територіальної громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання територіальної організації влади, формування ефективного місцевого самоврядування та дослідження статусу територіальних громад розглядали у своїх роботах такі вітчизняні вчені: М. Баймуратов, О. Батанов, І. Дробот, В. Кампо, А. Коваленко, В. Куйбіда, В. Мамонова, О. Мороз, М. Орзіх, М. Пухтинський, О. Сушинський та інші.

Метою статті є наукове обґрунтування авторського підходу щодо змісту та структурних складників поняття безпеки територіальних громад в умовах реалізації політики децентралізації.

Вклад основного матеріалу дослідження. Дослідження наміченого питання, на наш погляд, варто розпочати із встановлення того, що ж взагалі являє собою поняття «безпека». Безпека як категорія широко використовується у повсякденній мові, але існують різноманітні підходи щодо визначення її сутнісного змісту. В українському Академічному тлумачному словнику під безпекою розуміють стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує [25]. У російському словнику В. Даля безпека визначається як відсутність небезпеки, збереженість, надійність. У Латино-українському словнику безпека подається як безтурботність, недбалість, душевний спокій, вільність від страху, небезпеки, спокій, впевненість у собі [4, с. 583]. Словник суспільних наук UNESCO подає таке визначення поняття «безпека», а саме: «Безпека ідентична безпечності й означає відсутність фізичної загрози або охорону перед нею» [5, с. 629]. Аналізуючи ці визначення, можемо дійти висновку, що поняття явища «безпека» наділяється такими елементами, як: відсутність загрози з будь-якого боку окремому об'єкту (особі, устрою, матеріальному елементу тощо); відсутність імовірності втрати змісту такого об'єкта, тобто його знищення або втрати ключових, визначальних ознак; у випадку існування ймовірної або реальної фізичної загрози об'єкта, забезпечення дієвої охорони його, тобто усунення або мінімізація ймовірності втрати об'єктом своїх ключових ознак.

Варто зауважити, що перші уявлення про безпеку з'являються ще за часів античного світу, які пов'язувалися з буттям людини. Так, В. Пасічник, досліджуючи філософські, політико-правові вчення античних мислителів, зробив висновок, що «безпекою мислителі античного світу та нового часу вважали забезпечення безпечних умов життя, розвитку і життєдіяльності людини» [6, с. 2]. У свою чергу Г. Ситник, вивчаючи вчення античних мислителів, визначає безпеку як «забезпечення всім громадянам держави належних умов для їх самореалізації, захист їхнього життя, свободи, власності від посягань із боку будь-якої окремої людини, організації, суспільства чи держави» [7, с. 46]. Дещо по-іншому сформував свій висновок О.Г. Сидорчук, стверджуючи, що «підходи до розуміння безпеки людини і суспільства в античному світі ґрунтувалися на принципах державної влади і права, що забезпечувало стабільне існування соціуму в певних рамках та було покликано гарантувати його безпечний устрій і сталий розвиток» [8, с. 15]. О. Марченко, виходячи з категорії буття, робить висновок, що безпеку необхідно розглядати не тільки через інтереси, потреби та цінності, а й виходити на більш глибокий рівень її осмислення – захисту та забезпечення індивідуального, суспільного, національного буття та буття людства загалом. [9, с. 338]. На наш погляд, антична філософія в поняття безпеки об'єкта вкладає розуміння найбільш ціннісних у контексті людини, держави та права елементів, а саме: людину з її невід'ємними правами та свободами; державу і владу як уособлення самореалізації людини та її вдосконалення в суспільстві; власність, устрій суспільства і буття всього людства. Таке розуміння безпеки відображає наявність у цього поняття ще одного унікального елементу – направленості на визначений об'єкт у залежності від визнання його цінності в конкретному соціумі. А ця цінність визначається ступенем розвитку самого суспільства, ціннісних пріоритетів тощо.

У процесі еволюції поняття безпеки розкривається в інституційному аспекті й у нього закладається більш широке розуміння, ніж стан спокою і задоволення через відсутність небезпеки, загрози. У поняття безпеки закладається й наявність інститутів, які покликані забезпечити потребу людини, суспільства, держави в безпеці, тобто держави (в особі органів влади) і права; суспільства, громадянського суспільства і людини як суб'єктів забезпечення безпеки; а також економічних, соціальних, політичних, гуманітарних та інших умов. Фактично йдеться про системне уявлення безпеки як соціального, політичного і філософського феномену. Таким чином, саме історичні концепції безпеки заклали підґрунтя для подальших досліджень та еволюції цього феномену. У процесі формування сучасної термінологічної системи

і категорії «безпека» дослідники застосовують різноманітні аспекти обґрунтування безпеки в соціальних, гуманітарних, військових та інших науках. Водночас концептуальні підходи до категорії «безпека» розкривають її складний зміст, здебільшого пов'язаний із правами людини, суспільством, державою та управлінням [10, с. 31].

Так, В.М. Заплатинський, досліджуючи категорію «безпека», визначає її як такі «умови, в яких знаходиться складна система, коли дія зовнішніх і внутрішніх чинників не призводить до процесів, що вважаються негативними по відношенню до даної складної системи у відповідності до існуючих на даному етапі потреб, знань та уявлень» [11, с. 96]. Проведений ученим аналіз визначення поняття «безпека» свідчить про універсальне формулювання безпеки як системи, яка за своїми характеристиками може змінюватися. Такий підхід, за його баченням, представляє інтерес як з теоретичної, так і з практичної точок зору, тому може використовуватися в будь-якій галузі знань. Природно, що безпека залежить від рівнів захищеності, проте захищеність, на думку вченого, не є абсолютною умовою безпеки, а тільки частково позначається на її забезпеченні.

Г.Ю. Ткачук, досліджуючи підходи у визначенні категорії «безпека», робить висновок, що безпека дає можливість розвитку та «збереження набутих цінностей», є гарантом життєдіяльності системи, забезпечує «рівновагу, стійкість та цілісність системи», таким чином, виявлення загроз та їх усунення є сутністю даного поняття. До основних термінів, які є ключовими у визначенні «поняття» безпеки, Г.Ю. Ткачук відносить: «мир», «спокій», «захищеність від небезпек», «відсутність небезпеки або факторів небезпеки», «надійність», «затишок», «впевненість у майбутньому», «відсутність негативного впливу», «допустимий інтервал змін» [13, с. 182–183]. Погоджуємося з думкою дослідника і вважаємо за необхідне наголосити на такому ключовому елементі визначення безпеки, як здатність не лише забезпечити існування об'єкту, але й виявляти нові загрози, адаптуватись під них з метою забезпечення безпеки. Здатність до аналізу та постійного вдосконалення системи безпеки є ключовою ознакою цього інституту. Такий елемент його змісту, на наш погляд, можна сформулювати як здатність до самодіагностики, автономії та самовдосконалення.

З позиції відсутності ризиків розглядає безпеку М.В. Шутий та визначає її як стан, коли немає ризиків для життя і здоров'я, коли працюють всі громадські організації, безперешкодно працюють державні установи, а громадяни можуть безперешкодно користуватися своїми правами та дотримуватися обов'язків, які покладаються на них [14, с. 174–175].

Окремі науковці, такі як Є.П. Желібо та І.С. Сагайдак, дають таке визначення категорії «безпека»: збалансований, відповідно до експертної оцінки, стан людини, соціуму, держави, природних, антропогенних систем тощо [15, с. 18].

Встановлюючи розуміння поняття безпеки, не можливо не згадати про визначення безпеки, яке подано в Монреальській декларації «Право людини на безпеку» (Монреаль, Канада, 15 травня 2002 р.): «безпека – це стан, в якому небезпека і умови, які ведуть до фізичного, психологічного або матеріального збитку, контролюються для того, щоб зберегти здоров'я і добробут індивідів і суспільства. Безпека є результатом комплексного процесу, коли людина взаємодіє з навколишнім середовищем, включаючи фізичні, соціальні, культурні, технологічні, політичні, економічні й організаційні середовища. Безпека, проте, не визначається як повна відсутність небезпеки. Об'єкт цієї Декларації – не ліквідація всіх ризиків, але скоріше їх контроль для того, щоб захистити здоров'я і благополуччя індивідів і суспільства» (ст. 2). Безпека є основним правом, як визначається в даному документі. Крім того, заслуговує на увагу пояснювальна частина даного акту, зокрема ставлення до поняття безпеки. Так, підтверджується, що необхідно більш чітко формулювати універсальне бачення і розробляти універсальні норми й стандарти, за яких люди можуть привести своє життя у відповідність з безпекою; а також визначається, що право на безпеку залежить від повного здійснення всіх громадянських, політичних, соціальних, економічних і культурних прав. Це свідчить про системність поняття безпеки, його багатогранність та комплексність.

Керуючись наведеним вище, доходимо висновку, що безпека – це стан, який забезпечує об'єкту як відсторонення від впливу відомих факторів, котрі шкодять його існуванню, розвитку, вдосконаленню та несуть йому шкоду, так і виявлення нових загроз, адаптування під них та їх усунення з метою забезпечення збереженості об'єкта.

У ст. 140 Конституції України визначено, що територіальна громада є первинним суб'єктом місцевого самоврядування в Україні, носієм його функцій та повноважень. Відповідно до Конституції України, «територіальна громада – це жителі одного чи декількох населених пунктів, які добровільно об'єднуються в одну територіальну громаду для вирішення питань місцевого значення, а саме: обирають сільського, селищного чи міського голову, який очолює виконавчий орган ради та головує на засіданнях виконавчого комітету та ради, старост та депутатів ради, які представляють та захищають інтереси всієї громади; управляють майном, що є в комунальній власності; затверджують програми соціально-економічного

та культурного розвитку і контролюють їх виконання; затверджують бюджети відповідних адміністративно-територіальних одиниць і контролюють їх виконання; встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону; забезпечують проведення місцевих референдумів та реалізацію їхніх результатів; утворюють, реорганізують та ліквідовують комунальні підприємства, організації і установи, а також здійснюють контроль за їхньою діяльністю; вирішують інші питання місцевого значення, віднесені законом до їхньої компетенції...».

У ст. 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» зазначено, що «первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень є територіальна громада села, селища, міста; територіальні громади в порядку, встановленому законом, можуть об'єднуватися в одну сільську, селищну, міську територіальну громаду, утворювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати, відповідно, сільського, селищного, міського голову; територіальні громади села, селища, міста, що добровільно об'єдналися в одну територіальну громаду, можуть вийти зі складу об'єднаної територіальної громади в порядку, визначеному законом...».

Такому законодавчому визначенню територіальної громади як первинного суб'єкта місцевого самоврядування передували наукові розробки щодо розуміння поняття місцевого самоврядування, територіальної громади та побудови її моделей. Так, М. Орзіх визначає територіальну громаду як первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що має власні інтереси, до складу якого належать громадяни України, іноземці, особи без громадянства, які постійно мешкають, працюють на цій території, володіють нерухомим майном, сплачують місцеві податки і збори [16, с. 67]. М. Баймуратов дає таке визначення територіальній громаді: «сукупність фізичних осіб, які постійно проживають на відповідній території та об'єднані територіально-особистими зв'язками системного спрямування» [17, с. 115].

Наведені трактування поняття територіальної громади визначаються такими елементами: 1) це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, тобто такий, який на найнижчому рівні самоорганізації суспільства держави формує ієрархію самоуправління на державному рівні; 2) наділений власними інтересами – створення комфортного і безпечного співпроживання, задоволення спільних інтересів (культурних, релігійних тощо); 3) територіальну громаду формують визначені суб'єкти – особи, котрі постійно проживають чи працюють на території територіальної громади або володіють нерухомим майном на цій території, сплачуючи при цьому обов'язкові збори та податки; 4) територіальність – чітке визначення меж

територіальної громади, котра відповідає адміністративно-територіальному устрою України.

Дещо іншим змістовим наповненням наділяє поняття територіальної громади Б.М. Шевчук. Він визначає її як сукупність громадян України, які спільно проживають на певній території, мають визначений законодавством правовий статус, ідентифікують себе з нею і мають спільні інтереси [18, с. 42]. Як бачимо, відмінний зміст він вкладає в суб'єктність територіальної громади, відносячи до їх числа лише громадян України, що, на наш погляд, є не зовсім правильним, адже особи без громадянства чи іноземці, постійно проживаючи на певній території, хоч і не користуються всіма правами, котрими наділені громадяни України (наприклад, права вибору чи бути обраним до органів місцевого самоврядування), теж є частиною територіальної громади, позаяк мають інші спільні інтереси, сплачують податки та мають інші передбачені законом права.

У свою чергу І.В. Дробуш наділяє територіальну громаду такими сутнісними характеристиками, як: спільність інтересів, яка характеризує територіальну громаду як соціальну спільноту; соціальне функціонування на основі колективних форм діяльності з метою життєзабезпечення спільних інтересів; зумовленість діяльності територіальних громад стосовно об'єднань, які утворюються націями, народом, державними структурами, що забезпечує діалектичний зв'язок із громадянським суспільством та державою; здійснення членами територіальної громади своєї психологічної ідентифікації з громадою шляхом формування та прояву відчуття спільноти [20, с. 55]. Такий підхід визначення територіальної громади, на наш погляд, можна віднести до широкого розуміння аналізованого поняття. Але вказаний автором елемент – психологічна ідентифікація з громадою шляхом формування та прояву відчуття спільноти повинна мати місце в розумінні поняття «територіальна громада». У будь-якому разі суб'єкт повинен ідентифікувати себе з громадою, і не важливо, як він це робить: емоційно, підсвідомо, суто юридично тощо.

Також розглядають у широкому значенні поняття «територіальна громада» – це сукупність усіх способів взаємодії та форм об'єднання людей, які є мешканцями певної низової адміністративно-територіальної одиниці й взаємозалежні одне від одного. А у більш вузькому сенсі місцева громада виступає структурно або генетично визначеним типом спілкування людей, що постає як певна історична цілісність або система. І в даному контексті найбільш характерними ознаками громади є:

- спільність території, на якій проживають люди;
- наявність взаємодії та спілкування між членами громади;

– цілісність і сталість громади як певного єдиного цілого;

– автономність і самодостатність, самоуправління, саморегуляція, саморозвиток;

– здатність підтримувати та відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв'язків;

– певний рівень розвитку культури з усталеною системою норм, цінностей, які покладені в основу соціальних зв'язків між людьми [21, с. 13–14].

У будь-якому суспільстві існують сільські та міські громади – основа територіального самоврядування, існують ті чи інші форми об'єднань – корпоративних професійних або релігійних, які є основою відповідних форм управління. Ці форми суспільного управління, що виникли як самостійні, природні форми, поступово підтримуються державою з метою підвищення ефективності управління системою «держава-суспільство». Поряд із цим у науковій літературі категорія «громада» активно використовується в одному смислового ряду таких понять, як «община», комуна, «міський колектив», «соціальна спільність», «спільність жителів», «місцеве суспільство», «місцевий соціум», «соціально-територіальна спільнота» [23, ст. 348].

Зважаючи на проаналізоване нами вище, вважаємо, що **територіальна громада** – це первинний суб'єкт місцевого самоврядування, що характеризується автономністю та самодостатністю, визначений на засаді територіальності та створений з метою самореалізації, розвитку, реалізації прав та інтересів її суб'єктів, з наявністю взаємодії між ними.

Розкриваючи дещо ширше зміст складових елементів даного поняття, варто зауважити, що коли йдеться про територіальну громаду як первинного суб'єкта місцевого самоврядування, слід розуміти систему місцевого самоврядування, а не лише громаду як населення територіальної адміністративної одиниці. Тобто це – сама територіальна громада (суб'єкти територіальної громади); сільська, селищна, міська рада; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; староста; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення (ст. 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Визначивши контекст розуміння понять «безпека» та «територіальна громада», можемо зробити висновок, що ж слід розуміти під поняттям безпеки територіальної громади. Отже, безпека територіальної громади – це динамічний стан первинного суб'єкта місцевого самоврядування, в якому забезпечується непорушність його автономії та самодостатності на віднесеній до неї території, виявлення та усунення шкідливих для його

існування, розвитку чи вдосконалення зовнішніх та внутрішніх факторів.

Висновки. Таким чином, можемо зробити висновки, що реформування адміністративно-територіального устрою в Україні на засадах децентралізації є багатовекторним і складним процесом. З наданням широкого кола повноважень «на місця» змінюється змістова наповнюваність і окремих правових та соціальних інститутів. Визначення правового та гносеологічного змісту окремих понять, явищ та інститутів повинна стати фундаментом якісних змін у суспільстві. Визначення змісту поняття безпеки територіальної громади, що було проведено в даній статті, є яскравим, на наш погляд, тому прикладом. Разом із тим з наукової розвідки випливає необхідність продовження подальшого дослідження правового, гносеологічного та соціального змісту поняття безпеки територіальної громади, розроблення моделі ефективного забезпечення прав та свобод громадян на окремій адміністративній одиниці, включаючи ефективну співпрацю населення та Національної поліції України.

Література

1. New Dimensions of Human Security: Human Development Report. United Nations Development Programme. New York : Oxford University Press, 1994. 132 p. URL: <http://www.undp.org/hdro/1994/94.htm> (viewed on: 25.06.2021).
2. Human security handbook. An integrated approach for the realization of the Sustainable Development Goals and the priority areas of the international community and the United Nations system. United Nations: Website. 2016. URL: <https://www.un.org/humansecurity/wpcontent/uploads/2017/10/h2.pdf> (дата звернення: 19.06.2021).
3. International Social Security Association: Website. 2018. URL: https://www.issa.int/en_GB/the-issa (дата звернення: 20.05.2021).
4. Литвинов В. Латино-український словник. Київ : Українські пропілеї, 1998. 644 с.
5. Gould J. W., Kolb W.L.A. A dictionary of the social sciences / ed. by Julius Gould, William L. Kolb. New York : The Free Press : A division of the Macmillan Company, 1965. 761 с.
6. Пасічник В. Філософська категорія безпеки як основа нової парадигми державного управління Національною безпекою. *Демократичне врядування. Науковий вісник*. 2001. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_7_7 (дата звернення: 20.05.2021).
7. Ситник Г.П. Національна безпека України: теорія і практика : монографія. Кондор, 2007. 669 с. URL: <http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/8690> (дата звернення: 20.05.2021).
8. Сидорчук О.Г. Соціальна безпека: державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с. URL: http://www.lvivacademy.com/vidavnistvo_1/monografii/sidorchuk/sydorchuk_mon.pdf (дата звернення: 12.05.2021).
9. Марченко О.В. Підходи до визначення сутності кадрової безпеки та її ключових ознак. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 25–31.

URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-7-337-344> (дата звернення: 12.05.2021).

10. Горбатюк С.Є. Еволюція феномену безпеки: від стародавніх політико-правових учень – до сучасної наукової думки. *Методологія, теорія та історія державного управління. Вісник НАДУ при Президентові України*. 2016. № 2. С. 28–35 URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/54/files/b7db0973-cf43-4ebc-bf58-05d250f71603.pdf> (дата звернення: 15.05.2021).

11. Заплатинський В.М. Логіко-детермінантні підходи до розуміння поняття «безпека». *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*. 2012. С. 90–98. DOI: <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2012-0.%25p> (дата звернення: 10.05.2021).

12. Михайлов В.М. Поняття «безпека» і «цивільна безпека» у міждисциплінарному науковому дискурсі. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2020. № 1 (17). С. 77–88. DOI: [https://doi.org/10.35387/od.1\(17\).2020.77-89](https://doi.org/10.35387/od.1(17).2020.77-89) (дата звернення: 10.05.2021).

13. Ткачук Г.Ю. Підходи до сутнісного наповнення категорії «безпека». *«Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування*. № 2 (68). С. 178–184. URL: [https://doi.org/10.26642/jen-2014-2\(68\)-178-184](https://doi.org/10.26642/jen-2014-2(68)-178-184) (дата звернення: 17.05.2021).

14. Шутий М.В. Аспекти визначення поняття «безпека» та його значення для забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 3. С. 173–178.

15. Желібо Є.П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник для аудиторної та практичної роботи. (Додатковий тираж). Київ: ЕКОМЕН, 2011. 200 с.

16. Орзіх М. Концепція правового статусу самоврядних територій і органів місцевого самоврядування. *Місьцеве та регіональне самоврядування в Україні*. 1995. № 1 (67). С. 71–75.

17. Баймуратов М.А. Муниципальная власть: актуальные проблемы становления и развития в Украине: монография. Одеса: Юридична література, 2003. 248 с.

18. Шевчук Б.М. Територіальна громада: поняття, статус та ознаки. *Ефективність державного управління*. 2019. № 61. С. 39–49. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.61.2019.198494> (дата звернення: 17.05.2021).

19. Монреальська декларація Право людини на безпеку. 6-та Всесвітня конференція по запобіганню і управлінню пошкодженнями, Монреаль, Канада, 15 травня 2002 р. URL: <http://avionics.nau.edu.ua/files/doc> (дата звернення: 17.05.2021).

20. Дробуш І.В. Соціальні інтереси територіальних громад в контексті формування громадянського суспільства та децентралізації влади. *Публічне право*. 2015. № 2. С. 50–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pr_2015_2_8 (дата звернення: 10.05.2021).

21. Теоретичні основи сталого місцевого розвитку, орієнтованого на громаду / за заг. ред. Ю.М. Петрушенка. Суми: Університетська книга, 2013. 354 с.

22. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення: 10.05.2021).

23. Молодожен Ю.Б. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 347–352. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2006_2_57 (дата звернення: 10.05.2021).